

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

**КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

**Кваліфікаційна робота
бакалавра**

**СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА СІМ'ЯМ З ДІТЬМИ В СКЛАДНИХ
ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ**

Виконала: студентка 4-го курсу,
групи 6.2310-ср
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»
Ю.В. Воробйова

Керівник: д.філос.наук, доцент, професор
кафедри соціальної філософії та управління
Глазунов В.В.

Рецензент: професор кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи,
доцент, д.і.н. Приймак О.М.

Запоріжжя – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціології та управління

Кафедра філософії, публічного управління та соціальної роботи

Рівень вищої освіти бакалавр

Спеціальність 231 «Соціальна робота»

Освітньо-професійна програма «Соціальна робота»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри філософії,
публічного управління та
соціальної роботи

_____ Т.І.Бутченко
« ____ » _____ 2024 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Воробйовій Юлії Віталіївни

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи Соціальна допомога сім'ям з дітьми в складних
життєвих обставинах

керівник роботи, Глазунов В.В. д.філос.наук, доцент, професор
кафедри соціальної філософії та управління

(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затвержені наказом ЗНУ від «18» січня 2024 року № 77-с

2. Строк подання студентом роботи 6 червня 2024 року

3. Вихідні дані до роботи Лукашевич М. П., Мигович І. І. Теорія і методи
соціальної роботи: Навч. посіб. 2-ге вид., доп. і випр. Київ: МАУП, 2003.;
Інтегровані соціальні служби: теорія, практика, інновації: Навч.-метод.
комплекс /Автор.-упоряд.: О. В. Безпалько, І. Д. Зверева, З. П. Кияниця,
В. О. Кузьмінський та інш. /За заг. ред.: І. Д. Зверевої, Ж. В. Петрочко. Київ:
Фенікс, 2007. 528 с.; Світлична Т. В. Розвиток інтегрованих соціальних
служб як інноваційної моделі надання соціальних послуг населенню.
Державне будівництво. 2009. № 1.; Стельмах, С. Профілактика складних
життєвих обставин: концептуалізація поняття. *Social Work and Education*,
Vol. 9, No. 1. P. 12-21.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно
розробити) 1.Проаналізувати історію формування системи соціальної
допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах. 2.Визначити
зміст основних понять дослідження: «складні життєві обставини», «сім'ї з
дітьми», «система соціальної допомоги», «діти», «соціальна допомога».
3.Обґрунтувати принципи та методи дослідження процесу формування
системи соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих

обставинах. 4.Визначити нормативно-правові засади процесу соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах. 5.Проаналізувати організаційні механізми запровадження соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах. 6.Здійснити аналіз передового досвіду формування системи соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах. 7.Проаналізувати систему соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах на конкретному прикладі. 8.Визначити перспективи вдосконалення надання соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада Консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	Завдання Прийняв
Розділ 1	Глазунов В.В. д.філос.наук, доцент, професор кафедри соціальної філософії та управління	04.04.2024	04.04.2024
Розділ 2	Глазунов В.В. д.філос.наук, доцент, професор кафедри соціальної філософії та управління	20.04..2024	20.04.2024
Розділ 3	Глазунов В.В. д.філос.наук, доцент, професор кафедри соціальної філософії та управління	25.05.2024	25.05.2024

7. Дата видачі завдання 18 січня 2024 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Листопад – грудень 2023	виконано
2.	Бібліографічний пошук	Січень – лютий 2024	виконано
3.	Розробка основних положень роботи	Січень – лютий 2024	виконано
4.	I розділ	Лютий – березень 2024	виконано
5.	II розділ	Березень – квітень 2024	виконано
6.	III розділ	Квітень – травень 2024	виконано
7.	Систематизація висновків	Травень 2024	виконано
8.	Нормоконтроль	Травень 2024	виконано

Студент Ю.В.Воробйова

Керівник роботи В.В.Глазунов

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер О.О. Широбокова

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 55 сторінки, 36 позицій у списку літератури.

СКЛАДНІ ЖИТТЄВІ ОБСТАВИНИ, СІМ'Ї З ДІТЬМИ, СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ, ДІТИ, СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА

Мета дослідження: пропозиція програми підвищення ефективності системи соціальної роботи з сім'ями з дітьми в складних життєвих обставинах, на основі її комплексного аналізу та запровадження передового зарубіжного досвіду.

Об'єкт дослідження: сім'ї з дітьми в складних життєвих обставинах.

Предмет дослідження: допомога, а саме, механізми та методи надання соціальної допомоги, сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах.

Методи дослідження: методи аналізу та синтезу, порівняльний метод, логіко-нормативний метод та метод моделювання.

Гіпотеза: удосконалення систем надання соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах, зможе зміцнити координацію соціальних послуг на різних рівнях організації та підвищити кваліфікацію соціальних працівників за відповідними освітніми програмами.

Висновки: 1. Після аналізу історії формування системи соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах, зроблено висновок, що для вирішення їх проблем потрібно удосконалення вже існуючих механізмів надання допомоги. 2. Є багато підстав для надання комплексної та ефективної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах, але більша частина не виконується, тому це треба удосконалити. 3. Підвищення кваліфікації працівників соціальної сфери, тісна співпраця між державними та громадськими організаціями, створення єдиної інформаційної бази сімей з дітьми в складних життєвих обставинах, дотримання нормативно-правових актів, які регулюють соціальну допомогу цій уразливій групі населення, використання сучасних технологій – забезпечить ефективність та удосконалення соціальної допомог.

SUMMARY

The qualification work consists of 55 pages, 36 items in the list of references
COMPLICATED LIFE CIRCUMSTANCES, FAMILIES WITH CHILDREN,
SOCIAL ASSISTANCE SYSTEM, CHILDREN, SOCIAL ASSISTANCE

The purpose of research: proposal of a program to improve the efficiency of the system of social work with families with children in difficult life circumstances, based on its comprehensive analysis and the introduction of advanced foreign experience.

Object of research: families with children in difficult life circumstances.

Subject of research: assistance, namely, the mechanisms and methods of providing social assistance to families with children in difficult life circumstances.

Research methods: methods of analysis and synthesis, comparative method, logical-normative method and modeling method.

Hypothesis: improvement of systems of providing social assistance to families with children in difficult life circumstances will be able to strengthen the coordination of social services at different levels of the organization and increase the qualification of social workers according to the relevant educational programs.

Conclusions: 1. After analyzing the history of the formation of the system of social assistance to families with children in difficult life circumstances, it was concluded that to solve their problems, improvement of already existing assistance mechanisms is required. 2. There are many reasons for providing comprehensive and effective assistance to families with children in difficult life circumstances, but most of it is not implemented, so it must be improved. 3. Improving the qualifications of social workers, close cooperation between state and public organizations, the creation of a single information base for families with children in difficult life circumstances, compliance with regulatory and legal acts that regulate social assistance to this vulnerable population group, the use of modern technologies will ensure efficiency and improvement of social assistance.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ СІМ'ЯМ З ДІТЬМИ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ.....	7
1.1 Історія формування системи соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах.....	7
1.2 Основні поняття дослідження: «складні життєві обставини», «сім'ї з дітьми», «система соціальної допомоги», «діти», «соціальна допомога»	12
1.3 Принципи та методи дослідження процесу формування системи соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах.....	17
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ СІМ'ЯМ З ДІТЬМИ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ.....	23
2.1. Правова регламентація процесу соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах.....	23
2.2. Організаційні механізми запровадження соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах в Україні	28
2.3. Передовий досвід формування системи соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах.	31
РОЗДІЛ 3. ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ СІМ'ЯМ З ДІТЬМИ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ.....	38
3.1. Аналіз системи соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах на прикладі Центра соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді міста Запоріжжя.....	38
3.2. Перспективи вдосконалення соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах в Україні.....	42
ВИСНОВКИ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	52

ВСТУП

Сучасна соціально-економічна та політична ситуація в Україні впливає як на всю сферу права соціального забезпечення, так і на окремі його інститути. Людина визнається найвищою соціальною цінністю, а держава зобов'язується утверджувати і забезпечувати її права і свободи, створювати належні умови для реалізації людини як особистості. Реалізація цього положення набуває особливого значення в Україні сьогодні, коли територія Автономної Республіки Крим (далі – АР Крим) визнана міжнародним співтовариством тимчасово окупованою, а також з 24 лютого 2022 року в Україні триває повномасштабна війна, яку розв'язала країна-агресор – росія.

Внаслідок тимчасової окупації частини території України, щоб уникнути негативних наслідків збройного конфлікту, масових проявів насильства та масових порушень прав людини, значний відсоток населення, яке проживало на цих територіях, було вимушено покинути місце постійного проживання та переїзд до безпечніших регіонів України. Тому у держави виникла необхідність забезпечити таким особам можливість реалізації своїх прав і свобод, а також належні умови для соціальної реабілітації. В особливо скрутному становищі опинилися сім'ї з дітьми-переселенцями, які через наявність у своєму складі неповнолітніх найчастіше позбавлені можливості працевлаштування за місцем переселення, потребують посиленого соціального захисту, психологічної допомоги та інших форм підтримки.

Захист прав громадян лежить в основі демократичного суспільства. Починаючи з 2014 року, у зв'язку з анексією Автономної Республіки Крим та військовими діями на сході країни, наша Україна зіткнулася з багатьма проблемами, пов'язаними із захистом прав внутрішньопереміщених осіб, а потім повноцінна війна у 2022 році ще більше закріпила проблему вимушеного переселення як найбільшу з часів відновлення нашою державою незалежності.

Війна в Україні докорінно змінила життя всіх громадян, особливо тих, хто був змушений залишити свої домівки, щоб задовольнити базові потреби:

безпеку, житло та їжу. Це означає, що ці громадяни змушені змінювати місце проживання не за власним бажанням, а задля власної безпеки, інколи рятуючи життя собі та членам своєї родини. Проте реалізація швидких дій та особистих ініціатив не має потенціалу для надання комплексної підтримки у середньостроковій перспективі громадянам, які вимушено втекли з тимчасово непідконтрольних Україні територій. Тому внутрішньо переміщені особи потребують особливої уваги та допомоги з боку держави, створення умов для гідного життя.

Важливість обраної теми полягає в тому, що соціальні працівники повинні володіти та удосконалювати технології соціальної роботи з цією категорією клієнтів під час воєнного стану, оскільки в суспільстві спостерігається тенденція до збільшення кількості сімей, які перебувають у складних життєвих умовах із різними видами труднощів. Фахівці також повинні вміти контролювати негативні процеси в сім'ї за допомогою спеціальних методів і засобів, які відповідають особливостям випадків, з якими працюють.

Дослідженню проблеми соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах приділили увагу такі вітчизняні вчені, як: Бондаренко В., Хоменко О., Лупіяшко І., Бурчак О.

Об'єктом дослідження є сім'ї з дітьми в складних життєвих обставинах.

Предмет дослідження – допомога, а саме, механізми та методи надання соціальної допомоги, сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах.

Метою дослідження є пропозиція програми підвищення ефективності системи соціальної роботи з сім'ями з дітьми в складних життєвих обставинах, на основі її комплексного аналізу та запровадження передового зарубіжного досвіду.

Згідно з метою виходять такі завдання:

- проаналізувати історію формування системи соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах;

- визначити зміст основних понять дослідження: «складні життєві обставини», «сім'ї з дітьми», «система соціальної допомоги», «діти», «соціальна допомога»;
- обґрунтувати принципи та методи дослідження процесу формування системи соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах;
- визначити нормативно-правові засади процесу соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах;
- проаналізувати організаційні механізми запровадження соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах;
- здійснити аналіз передового досвіду формування системи соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах.
- проаналізувати систему соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах на конкретному прикладі;
- визначити перспективи вдосконалення надання соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах;

Гіпотеза: удосконалення систем надання соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах, зможе зміцнити координацію соціальних послуг на різних рівнях організації та підвищити кваліфікацію соціальних працівників за відповідними освітніми програмами.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку літератури.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ СІМ'ЯМ З ДІТЬМИ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

1.1 Історія формування системи соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах

Дослідження почнеться з історії формування соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах, вона може бути умовно поділена на декілька етапів:

Ранній період: у давнину та середньовіччя, коли соціальна підтримка була малорозвиненою, зазвичай сім'ї з дітьми, які опинялися в складних життєвих обставинах, залежали від благодійності церкви, місцевих громад чи членів родини. Допомога була дуже обмеженою та недостатньою, існували мало організованих форм соціального захисту.

Початок інституційної допомоги: з початком індустріалізації в ХІХ столітті і збільшенням міського населення зростала потреба у системі соціальної допомоги. Перші форми державного втручання включали в себе закладання дитячих будинків для сиріт та дітей з бідних сімей, створення шкіл-інтернатів і поліпшення умов для виховання дітей.

Розвиток системи соціального захисту: у другій половині ХІХ - на початку ХХ століття в багатьох країнах почалася активна розбудова системи соціального захисту. Це включало в себе створення законодавства, спрямованого на захист прав дітей, забезпечення соціальної підтримки для сімей з низьким доходом, введення медичного страхування та інші заходи.

Епоха Великої депресії і післявоєнне відродження: під час Великої депресії в 1930-х роках і після Другої світової війни система соціальної допомоги була значно розширена і удосконалена в багатьох країнах. В цей

період були створені соціальні програми, такі як дитячі пособия, безкоштовна медична допомога, житлові субсидії та інші види допомоги для сімей з дітьми.

Сучасний період: у сучасний період система соціальної допомоги для сімей з дітьми в складних життєвих обставинах продовжує розвиватися, але зосереджується також на індивідуалізації підходів, інтеграції послуг, підвищенні якості та ефективності надання допомоги. Також відбувається зростання уваги до проблеми насильства в сім'ї та захисту прав дітей. Це включає в себе розвиток програм соціальної реабілітації, розвиток системи опіки і підтримки, а також реформування законодавства щодо прав та інтересів дітей.

У сучасній Україні існує державна модель соціальної підтримки сім'ї з дітьми, яка вже має певні позитивні результати, включаючи активізацію роботи з сім'ями, покращення соціального захисту сімей, розширення методів і інструментів впливу на розвиток і функціонування сім'ї тощо.

Але, поряд із цим, необхідно відмітити, що органи влади усіх рівнів не діють за системою та послідовністю дій, таким чином, щоб вирішити проблему сімейного неблагополуччя. Крім того, більшість соціальних заходів є нерегулярними, зокрема через недостатнє фінансування, нерозвиненість і нерівномірність розвитку мережі відповідних соціальних служб залежно від регіону та типу населеного пункту, що призводить до нерівності доступу різних категорій сімей до соціальних послуг. Таким чином, все ще є підстави для того, щоб говорити про необхідність створення цілісної системи заходів державної сімейної політики та розробки достатніх механізмів для боротьби з різноманітними взаємопов'язаними та взаємозумовленими факторами, які спричиняють проблеми розвитку та функціонування сім'ї та її неблагополуччя.

Дослідження, проведене щодо сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, дозволяє вважати сім'ю маленькою групою людей, які об'єднані для виконання сімейних функцій, емоційних зв'язків, взаємних юридичних і моральних зобов'язань і перебувають у таких життєвих

обставинах, які перешкоджають повноцінному розвитку та задоволенню потреб кожного члена сім'ї, порушують їх функціонування.

В Україні існує широкий спектр законодавства щодо соціальної підтримки сім'ї в складних життєвих обставинах, охорони та соціального захисту дитинства. Ці закони базуються на міжнародних стандартах права та регулюють роботу центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді щодо подолання сімейного неблагополуччя. Незважаючи на те, що в Україні існує широке правове поле, необхідно удосконалити існуючі закони щодо захисту сім'ї та дитинства. Це включає створення ефективних механізмів впровадження та контролю за виконанням законодавства щодо цих питань, а також координацію та регулювання відносин між сім'єю, державою, суспільством, батьками та дітьми.

Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (ЦСССДМ) є спеціалізованими установами, які вирішують проблеми сімейного неблагополуччя та надають соціальні послуги сім'ям, дітям і молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах. Державний механізм соціальної політики щодо сім'ї дітей та молоді об'єднує всі центри. Згідно з аналізом існуючих практик соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді з неблагополучною сім'єю, надання допомоги сім'ям, які потрапили в сімейну кризу, полягає в отриманні комплексу соціальних послуг (соціальне обслуговування, матеріальна та соціальна допомога), соціальної інспекції, соціального супроводу і соціальної (соціально-педагогічної) профілактики. Згідно з аналізом нормативно-правових та організаційних аспектів функціонування системи соціального захисту сімей в Україні, існує ряд проблем у сфері соціальної роботи та надання соціальних послуг сім'ям. Ці проблеми включають недосконалу нормативну базу, нерозроблену систему ліцензування професійної діяльності у сфері надання соціальних послуг, відсутність повноцінного ринку соціальних послуг, а також обмежена кількість матеріальних ресурсів у центра соціальних служб, недостатня кількість висококваліфікованих кадрів для роботи з неблагополучними сім'ями.

Вітчизняна система соціального обслуговування людей, які перебувають у складних життєвих обставинах, характеризується надмірною централізацією та державною монополізацією надання соціальних послуг. Система також ґрунтується на непрозорих пільгах і неефективних виплатах соціальних грошей через забюрократизовану мережу державних і комунальних соціальних установ.

Отже, наведені дані підтверджують необхідність створення ефективних організаційно-виховних умов для діяльності центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді з подолання сімейного неблагополуччя залежно від типу сім'ї, які включали би в себе, по-перше, систему підтримки запобігання неблагополуччю в сім'ї, реєстрація та підтримка неблагополучних сімей.

По-друге, комплексний підхід до вирішення проблем неблагополучних сімей. Це дозволяє здійснити успішну діагностику соціального оточення сім'ї та причин, що призводять до сімейної кризи та неблагополуччя, організувати профілактичну діяльність та соціально-педагогічний супровід сімей у кризових ситуаціях.

По-третє, індивідуалізувати роботу для кожної кризової сім'ї, виходячи з принципів варіативного, програмного підходу.

Неефективність роботи ЦСССДМ із сім'ями, які перебувають у складній життєвій ситуації, полягає в певних об'єктивних і суб'єктивних факторах: організаційно-виховних, змістовно-процесуальних, приватно-особистісних.

З метою визначення основних орієнтирів підвищення ефективності соціально-виховної діяльності ЦСССДМ визначено напрями вдосконалення цієї діяльності з урахуванням об'єктивних та суб'єктивних факторів [18].

1. За суб'єктивними чинниками:

- розробка чітко визначеного алгоритму системно-комплексної організації роботи з сім'єю, щоб класифікувати сімей в складних життєвих обставинах відповідно до типів сімейного неблагополуччя, а не просто «взагалі сім'ї в складних життєвих обставинах», як це є зараз. Мова йде про те, як працівники центру соціальних служб діють, щоб надати сім'ї необхідну

соціально-педагогічну допомогу та підтримку відповідно до їхніх потреб і допомогти їм вийти зі стану сімейного неблагополуччя;

- відмова від патерналістських відносин з клієнтами та створення партнерських відносин;

- підвищення кваліфікації та професіоналізму працівників шляхом зменшення плинності кадрів, залучення волонтерів, відкритості до інтелектуальних дискусій і стимулювання зацікавленості в підвищенні кваліфікації та збільшення кількості заходів для підвищення кваліфікації;

- використання супервізії, щоб ефективно розвивати професійні навички персоналу;

- удосконалення системи державних соціальних інспекторів, щоб мати можливість відстежувати використання допомоги одержувачами;

- використання автоматизованих систем і створення відповідного програмного забезпечення соціальних послуг для надання «шаблонних» видів допомоги. Такі термінали дозволяють будь-кому отримати оперативну та достовірну консультацію (інформативного або юридичного характеру);

- створення власного позитивного іміджу серед населення, підвищення інформованості різних типів сімей про можливості та механізми отримання соціальних послуг;

- створення особистого «інтерактивного кабінету» для отримувачів соціальних послуг, який містить інформацію про послуги, які вони отримували раніше.

2. За об'єктивними чинниками:

- покращення інфраструктури соціальних послуг, створивши кризові центри зі стаціонаром, кабінети психологічної та юридичної допомоги та громадські центри дозвілля;

- забезпечення оптимізації системи професійної підготовки та перепідготовки працівників шляхом організації всеукраїнських навчальних форумів соціальних працівників, створення інформаційно-навчальних ресурсів, стажування за кордоном та програм обміну досвідом;

- спрощення процесу отримання соціальних послуг, зосереджуючись на потребах сім'ї та її праві на отримання соціального обслуговування;
- надання послуг зі сприяння в формуванні груп самопомоги;
- впровадження інноваційних форм надання соціальних послуг шляхом покращення навчання фахівців новітнім тенденціям;
- переорієнтація діяльності Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та ресурсів з подолання наслідків сімейного неблагополуччя на його профілактику, тобто зосередження уваги державних соціальних установ і громадських організацій на задоволенні потреб кожної сім'ї, включаючи сім'ї з кризовими або складними життєвими обставинами. Метою цієї ініціативи є створення соціально-психолого-педагогічних ресурсів сім'ї для подолання та виходу з сімейної кризи. Це означає, що члени сім'ї повинні отримати знання, практичні навички необхідні для запобігання та подолання сімейного неблагополуччя;
- розширення співпраці з навчальними закладами, які готують соціальних працівників, щоб вони мали можливість проходити навчальну практику та працевлаштуватися.

Виходячи з всього вище зазначеного, можемо зробити висновок, що проблема в наданні соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах є не вирішеною, але підґрунтя для вирішення та розвитку такого виду допомоги існує.

1.2 Основні поняття дослідження: «складні життєві обставини», «сім'ї з дітьми», «система соціальної допомоги», «діти», «соціальна допомога»

Базові поняття дослідження мають багато різних визначень, тому проаналізуємо існуючі та визначимо більш оптимальний варіант для методологічної основи дослідження.

Термін «складні життєві обставини» має багато аспектів і включає психологічні та соціальні елементи. Описав складні життєві обставини

дослідники Дж. Грінберг (2002) І. Ващенко (2018) та В. Рудяк (2019) вказують на значний розрив між поняттями «хочу» та «можу», що означає, що людина не може справді досягти бажаного через об'єктивні чи суб'єктивні причини. Такі розбіжності перешкоджають досягненню поставленої мети, що призводить до появи негативних емоцій. Ці емоції служать важливим індикатором труднощів у певних ситуаціях [6, с.495]. Це призводить до відмови від життєвої стратегії досягнення успіху та встановлення життєвої стратегії уникнення невдач. Складні життєві обставини порівнюють з критичними обставинами. Обом характерно накопичення проблем, які не вирішуються, почуття безсилля, безнадійності та безпорадності, а також «глухий кут» [4, с.33-49]. Як зазначає В. Доценко, складність і важливість проблеми не відповідають ресурсам, необхідним для її вирішення [11, с.73-77]. Це найважливіший фактор, що їх обумовлює.

«Суттєве обмеження особи у реалізації окремих прав людини, що пов'язано із її соціальним статусом, недостатніми фінансовими ресурсами, старістю, станом здоров'я та ін.» є ознакою соціального класу. Згідно з Ф. Бородкіном (2000) та М. Овчаровою (2017), складні життєві обставини є компонентом соціальної ексклюзії. На думку авторів, особа чи група осіб у складних життєвих обставинах не можуть жити таким чином, яким живе переважна більшість членів цього суспільства, оскільки вони не мають достатніх матеріальних і фінансових ресурсів для задоволення потреб (стан бідності), оплачуваної роботи (статус безробітного), а також різних видів соціальної взаємодії [27, с.745-749].

Це підкреслює зв'язок складних життєвих обставин із соціальною незахищеністю окремих груп населення, які не можуть самостійно вирішити проблеми, які виникли несподівано під час їхньої життєдіяльності, як зазначає В. Рудяк. Коли людина перебуває в так званих складних життєвих обставинах, вона стикається з обмеженнями щодо своїх прав і законних інтересів, таких як обмеження її здатності купувати речі, обмеження її здатності виконувати різноманітні права та інтереси тощо. «Складна життєва обставина»

визначається в такому термінологічному розумінні як обмеження в реалізації прав людини через різні об'єктивні та суб'єктивні фактори [37, с.154].

Крім того, дослідники звертають увагу на те, що у повсякденному житті життєві труднощі значною мірою пов'язані з рівнем доходів населення та негативними явищами суспільного розвитку, такими як бідність. Однак насправді життєві труднощі викликані іншими факторами, серед яких слід виділити наступні категорії:

- економічні фактори, включаючи відсутність належної матеріальної підтримки особи, безробіття, заборгованість із заробітної плати, тривалу непрацездатність особи. , наприклад, через тривалу хворобу;
- соціальні аспекти, які повинні включати відсутність необхідних умов проживання для окремих осіб або членів їх сімей, відсутність власного житла, велика кількість людей, які проживають в одному житловому приміщенні (дві або більше сімей), відсутність повноцінного харчування, належних матеріально-побутових умов для забезпечення осіб з обмеженими потребами, одягом та предметами першої необхідності, дітей-сиріт тощо;
- медичні - наявність у людей інвалідності, певних вад фізичного та розумового розвитку, тривалої хвороби, алкоголізму та наркоманії та ін.;
- соціальна освіта, що визначається різними чинниками, пов'язаними з життям і вихованням підростаючого покоління. ;
- соціальна психологія - наявність різноманітних конфліктних ситуацій, залежності, психологічного насильства тощо;
- інші фактори, серед яких варто виділити: різні непередбачені життєві ситуації: розлучення батьків, несподівана вагітність, смерть родича, тощо [38, с.156].

У Законі України «Про соціальні послуги» «складні життєві обставини» визначаються як «обставини, які негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа/сім'я не може подолати самотійно». Водночас варто згадати про загальний перелік факторів, які можуть спричинити складні життєві обставини, який міститься в нормативному

документі. Дане визначення є надзвичайно узагальненим, тому потребує додаткові пояснення, щоб використовувати його. Зокрема, чи виниклі обставини 1) порушують нормальний (звичний) спосіб життя людини; 2) погіршують фізичне, психологічне чи психічне здоров'я людини; 3) завдають моральної шкоди; 4) чи людина або сім'я здатні самостійно вирішити проблеми. Як стверджує В.М. Литвиненко (2017), за наявності будь-якої з цих чотирьох ознак життєва обставина може бути визнана складною, а також за наявності сукупності цих чотирьох ознак. З огляду на це, останнє є важливою ознакою складних життєвих обставин [20, с.62-65].

Сім'я традиційно розглядається як осередок суспільства, який закладає основу суспільній системі. Сім'я впливає на розвиток дитини та змінює її світогляд, ціннісні установки та орієнтири дорослих. Сім'ю можна розглядати як соціальний інститут, який виконує завдання репродукції суспільства та підтримки психосоціального розвитку людей протягом життя. Передача соціальних цінностей і норм і забезпечення розвитку наступного покоління забезпечують виконання цих функцій. Таким чином, можна прийти до висновку, що сім'я виконує дві основні функції: контролює соціальні процеси та допомагає людям розвиватися. Слід також пам'ятати, що те, що дитина отримує в сім'ї в дитинстві, залишається з нею протягом усього життя. Дитина знаходиться в сім'ї протягом значної частини свого життя, тому сім'я є найважливішим інститутом виховання. Сім'я також має найбільший вплив на особистість дитини, ніж будь-який інший інститут виховання. У ньому закладаються основи особистості дитини, яка вже майже наполовину сформувалася як особистість до вступу в школу.

Сім'я з дітьми — це соціальна одиниця, у якій дорослий батько або один із батьків і їхні діти. Це може включати сім'ї з одним або декількома дітьми, прийомні сім'ї, сім'ї з дітьми, які усиновлені, виховані або біологічні. Залежно від культурних, соціальних та економічних обставин сім'ї з дітьми можуть мати різні форми, розміри та структури. Вони мають вирішальне значення для

розвитку та соціалізації дітей, а також для формування спільного життя та принципів.

Для надання допомоги особам або сім'ям, які потребують матеріальної, медичної, психологічної або іншої допомоги в складних життєвих ситуаціях, держава або інші соціальні установи створюють систему соціальної допомоги.

Поняття «діти» відноситься до людей у молодшому віці, які ще не досягли повноліття або закінчення підліткового віку згідно з визначеннями, що існують у різних культурах та юридичних системах. Зазвичай, діти - це особи віком від народження (або від моменту зачаття, залежно від контексту) до віку, коли вони стають повнолітніми або досягають іншого визначеного законом віку для повністю незалежного життя.

Однак поняття «діти» може також включати підлітків або молодших людей, які ще не досягли повного розвитку або не набули повної самостійності. У більш широкому сенсі, це також може охоплювати молодь у різному віці, включаючи навіть молодих дорослих до певного віку.

Соціально та культурно поняття «дитина» може відрізнитися в різних культурах та юридичних системах, і воно може мати визначення, що ґрунтуються на різних факторах, таких як біологічний вік, психологічний розвиток, соціальний статус тощо. Визначення дітей може бути важливим для встановлення їхніх прав та обов'язків, а також для забезпечення їхнього добробуту та захисту.

На думку, Шаманської Н., соціальна робота – це система заходів для покращення матеріального стану певних соціальних прошарків населення шляхом реалізації відповідних соціальних програм і забезпечення діяльності мережі відповідних соціальних закладів.[36, с.43-48] Мандибур В. надає таке визначення: соціальна робота – це грошова допомога й допомога в натуральній формі, що здебільшого фінансується з бюджету та добровільних пожертвувань і сплачується нужденним людям як на основі перевірки їхнього доходу та засобів існування, так і за певними критеріями без перевірки доходу.[24, с.21-23] Буяшенко В. визначає соціальну роботу, як механізм соціального

самоконтролю, спрямований на рішення різноманітних конфліктів, суперечок і зсувів, що виникають у просторі його існування; механізм спрямований на рішення соціальних, економічних та психологічних проблем у суспільстві, на створення умов, сприятливих для відновлення і покращення здатності людей до соціального функціонування [3, с.161-173].

Науковці часто обмежуються законодавчою підтримкою. Звичайно, такі методи існують, але вони непрямо обмежують тих, хто надає соціальну допомогу до державних установ. У той же час соціальна допомога трактується надто широко («система заходів...», «механізм...») без конкретизації інструментів її реалізації, що більше відповідає визначенню поняття «соціальний захист». Це також спостерігається в інших підходах. При визначенні сутності соціальної допомоги вважаємо, що вона обмежена виключно матеріальною допомогою з боку держави та інших соціально відповідальних суб'єктів. Таким чином, ми вважаємо, що соціальною допомогою слід розуміти матеріальну допомогу, надану особам, які опинилися в умовах соціального ризику, як у грошовій, так і натуральній формі [34, с.134].

1.3 Принципи та методи дослідження процесу формування системи соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах

Дослідження процесу формування системи соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах може базуватися на різних принципах та методах, орієнтованих на вивчення соціальних, економічних, психологічних та інших аспектів цього явища. Наше дослідження спирається на такі принципи, як принцип гуманізму та захисту прав людини, принцип диференціації, принцип комплексності та інтеграції, принцип емпіричності. Проведемо детальний розгляд кожного принципу.

Принцип гуманізму та захисту прав людини є фундаментальним у всіх сферах соціальної діяльності, включаючи систему соціальної допомоги сім'ям з

дітьми в складних життєвих обставинах. Кожна людина має право на гідність і повагу. Це означає, що сім'ї та їхні діти, які потребують соціальної допомоги, повинні бути сприйняті з співчуттям і повагою, а не дискримінацією чи приниженням. Міжнародні конвенції про права дитини визнають, що діти мають особливі права. Система соціальної допомоги повинна забезпечити захист цих прав, таких як право на життя, безпеку, розвиток, освіту та участь у прийнятті рішень щодо їхнього життя. Усі сім'ї та їхні діти мають право на доступ до соціальних послуг і допомоги без обмежень на основі расової або етнічної належності, статі, віку, інвалідності, релігії або будь-якої іншої ознаки. Працівники соціальної сфери повинні розуміти та співчувати сім'ям і дітям у складних життєвих обставинах, розуміти їхні потреби та стежити за їхнім благополуччям [21, с. 25-27].

Принцип диференціації в контексті системи соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах передбачає розрізнене розглядання та підходи до різних категорій сімей на основі їхніх конкретних потреб, характеристик та контексту. Цей принцип має на увазі індивідуальний підхід, тобто врахування унікальних потреб кожної сім'ї та кожної дитини, з урахуванням їхньої конкретної ситуації, стану здоров'я, рівня доходів, соціального статусу та інших факторів. Проведення глибокого аналізу і оцінки потреб сімей і дітей на основі різних аспектів їхнього життя, таких як матеріальні, емоційні, соціальні та психологічні. Також важливим є визначення пріоритетного напрямку допомоги відповідно до потреб і можливостей кожної сім'ї. Наприклад, одній сім'ї може знадобитися грошова підтримка, тоді як іншій сім'ї може знадобитися підтримка психологічна або медична. Обов'язковим є систематичний моніторинг та оцінка ефективності програм соціальної допомоги з метою виявлення недоліків, вдосконалення та корекції підходів. Принцип диференціації дозволяє забезпечити оптимальну підтримку сім'ям з дітьми в різних ситуаціях, враховуючи їхні унікальні потреби та контексти життя.

Принцип комплексності та інтеграції в контексті системи соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах передбачає створення цілісної та зіставленої системи підтримки, яка охоплює різні аспекти життя сімей та їхніх дітей. Основа принципу полягає у розробці та наданні інтегрованих пакетів соціальної допомоги, які включають різні види підтримки, такі як фінансова, медична, освітня, психологічна та інші, залежно від потреб сімей та їхніх дітей. Розгляд усіх складових системи соціальної допомоги як взаємопов'язаних та взаємозалежних, що дозволяє максимально ефективно використовувати ресурси та уникати дублювання зусиль. В цей принцип входить широкий спектр підходів, це призводить до використання різноманітних методів та підходів до надання допомоги, зокрема індивідуальна консультація, групова робота, родинна терапія, навчання та інші, залежно від потреб сімей. Згідно з цим принципом можна створити ефективний і цілісний підхід до надання соціальної підтримки сім'ям з дітьми, який надає повну допомогу та сприяє їхньому здоров'ю, благополуччю та розвитку [22, с.27-28].

Принцип емпіричності в контексті системи соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах передбачає базування прийняття рішень на об'єктивних даних та емпіричних дослідженнях, а не лише на теоретичних концепціях або уявленнях. Основними аспектами цього принципу є збір фактичних даних, систематичний та об'єктивний збір даних про сім'ї та їхніх дітей, їхні потреби, проблеми та успіхи. Аналіз даних, об'єктивний аналіз зібраних даних для виявлення трендів, закономірностей та особливостей, які можуть бути використані для удосконалення програм та послуг соціальної допомоги. Також, включає в себе проведення контрольованих експериментів та наукових досліджень для вивчення ефективності різних підходів до надання допомоги та їх впливу на сім'ї та дітей. Емпіричність сприяє об'єктивному та науковому прийняттю рішень у сфері соціальної допомоги, що дозволяє ефективніше вирішувати проблеми сімей і дітей у складних життєвих ситуаціях.

У дослідженні процесу формування системи соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах будуть використовуватися методи аналізу та синтезу, порівняльний метод, логіко-нормативний метод та метод моделювання.

Методи аналізу та синтезу дозволяють не лише розкласти систему на окремі компоненти, щоб краще зрозуміти її, але й об'єднати отримані знання для створення повної картини. Аналіз передбачає поділ системи на складові частини та детальний розгляд кожного елемента окремо. Це допоможе зрозуміти, як працюють різні елементи системи соціального забезпечення, і визначити їхні сильні та слабкі сторони.

Наприклад, проаналізувавши окремі програми допомоги, можна оцінити їх ефективність, визначити, які ресурси використовуються та які проблеми можуть виникнути під час реалізації. На відміну від аналізу синтез об'єднує окремі елементи в єдину цілісну систему. Це дозволяє побачити, як різні компоненти взаємодіють, і оцінити їх вплив один на одного і на систему в цілому. Завдяки синтезу можлива розробка комплексних стратегій, які враховують усі аспекти функціонування систем соціальної допомоги.

Перший крок дослідження передбачає детальний аналіз основних складових системи соціальної допомоги сім'ям з дітьми, які опинилися у складній життєвій ситуації. Це державні органи соціального захисту населення, громадські організації, громадські організації, медичні установи, навчальні заклади тощо. Аналіз кожного з цих компонентів допоможе зрозуміти їхні функції, ресурси, проблеми та зв'язки. Наступним кроком є аналіз процесів і взаємодії між різними компонентами системи. Це може включати дослідження процесів надання допомоги, механізмів фінансування та обмін інформацією між організаціями та родинами. Важливо розуміти, як ці процеси впливають на загальну ефективність системи. Необхідно також враховувати зовнішні та внутрішні чинники, що впливають на систему. Зовнішні фактори можуть включати економічні умови, зміни в законодавстві, політичну стабільність, культурні та соціальні характеристики. Внутрішніми факторами є організаційна

структура, кадровий потенціал і наявні ресурси. Після аналізу всіх компонентів та їх взаємодії важливо об'єднати отримані знання, щоб отримати повну картину. Синтез дозволяє виявити проблеми у системі та знайти їх вирішення. Наприклад, проблеми, виявлені у співпраці між різними організаціями, можна вирішити шляхом створення єдиної інформаційної платформи або спільних навчальних програм. На основі синтезу знань можна розробити рекомендації та стратегії для покращення систем соціального забезпечення. Серед них пропозиції щодо зміни законодавства, оптимізації процесу надання допомоги, підвищення кваліфікації соціальних працівників та отримання додаткових фінансових ресурсів [8, с.7].

Порівняльний метод дозволяє зрозуміти не тільки характеристики та ефективність різних моделей соціальної допомоги, але й визначити найкращі практики, які можна адаптувати до конкретних ситуацій. Порівняльний метод дозволяє вивчити різні моделі та системи соціальної допомоги, що використовуються в різних країнах і регіонах. Це допоможе зрозуміти, які підходи є найбільш ефективними, а які потребують вдосконалення. Наприклад, порівняння систем соціальної допомоги у високо-економічно розвинутих країнах і країнах, що розвиваються, може виявити важливі відмінності та схожість. Аналізуючи історії успіху соціальної допомоги в різних країнах, можна визначити хороші практики та підходи, які можна застосувати та реалізувати в нашій країні. Це включає ефективні механізми фінансування, організаційні структури та інноваційні програми та проекти, які забезпечують високий рівень підтримки сімей з дітьми. Порівняльний метод допомагає врахувати культурні, соціальні та економічні відмінності між країнами та регіонами. Важливо зрозуміти, як ці фактори впливають на структуру та функціонування систем соціального забезпечення. Наприклад, культурні особливості визначають ставлення до сімей, дітей та соціальної підтримки та можуть впливати на ефективність програм підтримки. Порівняння різних систем соціальної допомоги дозволяє оцінити їх ефективність та дієвість. Це може включати показники покриття, якість послуг, задоволеність бенефіціарів

та аналіз економічної ефективності програми. Цей підхід допомагає визначити, які системи дають кращі результати та чому [9, с. 8].

Логіко-нормативний та метод моделювання дозволяють використовувати різні підходи до аналізу та оптимізації цієї складної соціальної системи. Логіко-нормативний метод вивчає системи соціальної допомоги з точки зору існуючих норм, правил і стандартів. Цей метод особливо підходить для аналізу відповідності фактичних заходів і процесів встановленим законам і адміністративним актам.

Метод моделювання передбачає створення моделей, які відображають різні аспекти систем соціальної допомоги. Це дозволяє випробувати різні варіанти та передбачити ймовірні наслідки змін, не вводячи зміни у фактичну систему [10, с.9].

Логіко-нормативний метод та метод моделювання є взаємодоповнюючими інструментами дослідження процесу формування системи соціальної допомоги сім'ям з дітьми, які опинилися в складних життєвих обставинах.

Використання цих методів допомагає забезпечити комплексний підхід до дослідження та вдосконалення системи соціальної допомоги, що, у свою чергу, сприяє підвищенню її ефективності та стійкості.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ СІМ'ЯМ З ДІТЬМИ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

2.1. Правова регламентація процесу соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах

Для організації процесу надання соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах, фахівці керуються відповідними законами та підзаконними нормативно-правовими актами. До переліку основних нормативно-правових актів, які регулюють надання соціальної допомоги входять:

1. Конституція України: Гарантує право на соціальний захист, включаючи допомогу сім'ям з дітьми в складних обставинах. Конституція України виступає фундаментальним законодавчим актом, що визначає основні принципи функціонування держави та права і свободи громадян. Щодо соціальної допомоги сім'ям з дітьми, Конституція України надає ряд гарантій та принципів, які визначають загальний контекст державної підтримки для таких сімей. Розглянемо деякі з них [19].

Стаття 46. Визначає право на соціальний захист, зокрема в разі безробіття, інвалідності, втрати годувальника, пілг для сімей з дітьми тощо.

Стаття 51. Гарантує право на охорону здоров'я, включаючи медичну допомогу для дітей, та надання соціальної допомоги у випадках хвороби.

Стаття 52. Забезпечує право на житло, що може впливати на доступ сімей до адекватного житла, особливо в складних обставинах.

Стаття 53. Гарантує право на освіту, що означає доступ до навчання для всіх дітей, незалежно від соціального статусу їхніх сімей.

Стаття 55. Забезпечує захист прав дитини, включаючи право на належні умови життя, здоров'я, освіти та соціальний захист.

2. Закон України «Про соціальні послуги»[14]: Цей закон визначає правові та організаційні засади надання соціальних послуг, включаючи допомогу сім'ям з дітьми. Закон України "Про соціальні послуги" відіграє важливу роль у правовому регулюванні процесу соціальної допомоги сім'ям з дітьми в Україні. Він встановлює загальні принципи та правила надання соціальних послуг, включаючи допомогу сім'ям у складних життєвих обставинах. Ось аспекти, що регулюються цим законом.

Визначення соціальних послуг: Закон встановлює термін «соціальні послуги» і визначає їх як послуги, спрямовані на задоволення соціальних потреб громадян, включаючи сім'ї з дітьми.

Принципи надання соціальних послуг: Закон визначає принципи, якими керуються органи соціального захисту при наданні соціальних послуг, зокрема принцип гуманності, безплатності, доступності тощо.

Права та обов'язки громадян: Закон регулює права та обов'язки громадян щодо отримання соціальних послуг, включаючи сім'ї з дітьми.

Механізми надання соціальних послуг: Закон встановлює процедури та механізми надання соціальних послуг, включаючи процедури заявлення, розгляду заяв та прийняття рішень.

Контроль та нагляд: Закон передбачає механізми контролю та нагляду за наданням соціальних послуг, щоб забезпечити їх якість та ефективність.

Загалом, Закон України «Про соціальні послуги» встановлює правовий фундамент для забезпечення соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах та регулює процес надання цієї допомоги з урахуванням принципів справедливості, гуманності та дотримання прав громадян.

3. Закон України «Про охорону дитинства»[15]: Цей закон визначає основні принципи охорони прав та інтересів дітей, включаючи заходи соціального захисту та підтримки сімей у складних обставинах. Цим законом регулюється наступне.

Захист прав дитини: Закон встановлює принципи та механізми захисту прав та інтересів дітей, включаючи право на соціальний захист у випадку

складних обставин, таких як втрата батьківського піклування або соціальна незахищеність.

Попередження та боротьба з наслідками насильства, зловживанням та злочинами щодо дітей: Закон містить положення щодо запобігання насильства, зловживання та експлуатації дітей, а також механізми реагування на такі ситуації.

Державна підтримка сімей з дітьми: Закон визначає права та обов'язки сімей з дітьми, а також механізми державної підтримки, включаючи соціальну допомогу та послуги, житлову підтримку та інші форми допомоги.

Опіка і піклування: Закон регламентує питання опіки і піклування про дітей, які знаходяться в складних обставинах, включаючи призначення опікунів або піклувальників та організацію їхнього захисту та догляду.

Діяльність органів соціального захисту дітей: Закон визначає компетенцію та функції органів соціального захисту дітей, які відповідають за надання соціальної допомоги та захист прав дітей.

Загалом, Закон України «Про охорону дитинства» містить важливі положення, які стосуються захисту прав та інтересів дітей, включаючи соціальну допомогу та підтримку для сімей з дітьми в складних життєвих обставинах.

4. Постанови Кабінету Міністрів України та нормативні акти Міністерства соціальної політики України [31]: Ці документи встановлюють конкретні процедури та умови надання соціальної допомоги сім'ям з дітьми. Постанови Кабінету Міністрів України (КМУ) та нормативні акти Міністерства соціальної політики України (Мінсоцполітики) є важливими джерелами правового регулювання процесу соціальної допомоги сім'ям з дітьми в Україні. Вони встановлюють конкретні процедури, умови та механізми надання допомоги, а також визначають права та обов'язки учасників цього процесу. Ось деякі аспекти, які можуть бути регульовані цими документами.

Правила надання соціальної допомоги: Постанови КМУ та нормативні акти Мінсоцполітики можуть містити конкретні вимоги та умови для отримання соціальної допомоги сім'ям з дітьми.

Перелік видів допомоги: Документи можуть визначати різні види соціальної допомоги, які доступні сім'ям з дітьми, такі як фінансова допомога, послуги соціального супроводу, психологічна підтримка тощо.

Процедури заявлення та розгляду заяв: Регламентується порядок подання заяв, документів та розгляду заяв на отримання соціальної допомоги сім'ям з дітьми.

Умови отримання допомоги: Встановлюються критерії, яким повинні відповідати сім'ї з дітьми для отримання певних видів соціальної допомоги.

Механізми контролю та моніторингу: Документи можуть містити вимоги щодо контролю за використанням соціальної допомоги та механізми моніторингу ефективності програм та послуг.

Ці правові акти спрямовані на забезпечення систематизованого та ефективного надання соціальної допомоги сім'ям з дітьми в Україні, а також на забезпечення захисту їхніх прав та інтересів.

5. Міжнародні угоди та конвенції: Україна також зобов'язана виконувати міжнародні стандарти, що стосуються прав дітей та соціального захисту, зокрема Конвенцію про права дитини. Ось деякі з них:

Конвенція про права дитини (КПД) [17]: Ця конвенція, ухвалена Організацією Об'єднаних Націй, визначає основні права дитини та зобов'язує держави-учасниці забезпечувати їх реалізацію. Вона містить положення про соціальний захист дітей та надання допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах.

Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (МПЕСКП) [26]: Цей пакт визначає права на соціальний захист, у тому числі для сімей з дітьми. Держави-учасниці зобов'язуються створювати системи соціального захисту, які забезпечують прийнятний рівень життя для всіх громадян, зокрема дітей.

Європейська соціальна хартія (ЄСХ) [12]: Ця хартія містить положення про права дітей та соціальний захист, які зобов'язують держави-члени радикально поліпшувати умови життя та соціальний захист сімей з дітьми.

Стандарти Міжнародної організації праці (МОП) [25, с.645-651] : Міжнародна організація праці встановлює стандарти та рекомендації з соціального захисту та працевлаштування, які можуть впливати на систему соціальної допомоги сім'ям з дітьми.

Ці міжнародні угоди та конвенції визначають міжнародні стандарти щодо прав та соціального захисту дітей та сімей з дітьми, які зобов'язують держави-учасниці створювати ефективні системи соціальної допомоги та підтримки для них. Україна, як держава-учасниця цих угод і конвенцій, зобов'язана дотримуватися їхніх положень у національному законодавстві та практиці.

6. Регіональне законодавство: У деяких випадках регіони України можуть мати своє власне законодавство щодо соціального захисту та допомоги сім'ям з дітьми. Регіональне законодавство може доповнювати загальнодержавні нормативно-правові акти та регулювати конкретні аспекти надання соціальної допомоги сім'ям з дітьми на рівні областей, міст, або інших адміністративно-територіальних одиниць. Україна має децентралізовану систему управління, тому певні аспекти соціального захисту можуть бути регульовані на рівні місцевих органів влади. Ось кілька прикладів регіонального законодавства, яке може впливати на процес надання соціальної допомоги сім'ям з дітьми:

Регіональні програми соціального захисту: Деякі області або міста можуть приймати свої власні програми соціального захисту, які включають у себе заходи з підтримки сімей з дітьми.

Місцеві нормативні акти: Місцеві ради можуть ухвалювати рішення та регулятивні акти, які стосуються соціальної допомоги та підтримки сімей з дітьми на території їхньої компетенції.

Локальні програми та ініціативи: Деякі місцеві громади можуть запроваджувати свої власні програми та ініціативи з метою підтримки сімей з дітьми, враховуючи специфічні потреби свого населення.

Управління місцевими службами соціального захисту: Місцеві органи влади мають компетенцію з організації та фінансування послуг соціального захисту, що може включати допомогу сім'ям з дітьми.

Це лише деякі приклади того, як регіональне законодавство може впливати на процес надання соціальної допомоги сім'ям з дітьми в Україні. Це законодавство має за мету доповнювати та уточнювати загальнодержавні норми, враховуючи конкретні потреби та умови кожного регіону.

Ці документи встановлюють права та обов'язки сімей, умови та порядок надання допомоги, а також механізми захисту прав дітей в складних життєвих обставинах.

2.2. Організаційні механізми запровадження соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах в Україні

Запровадження соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах включає у себе структури та процедури, утворення спеціальних установ, розробку стандартів надання послуг, розробку програм підтримки та механізмів між різними організаціями та установами, які використовуються для ефективної реалізації програм та послуг з метою надання комплексної допомоги цим сім'ям. В Україні використовуються різноманітні організації та установи для надання соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах.[16, с.190] При проходженні практики у центрі соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді мені надали багато інформації про організації та установи для надання соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах, тому використовуючи ці знання можу доповнити своє дослідження.

Державні соціальні служби та центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді забезпечують консультивання, матеріальну допомогу та координацію з іншими соціальними службами та організаціями. Цими службами надаються консультації сім'ям з дітьми, щоб визначити їх потреби та виробити індивідуальний план допомоги, враховуючи конкретні обставини.

Співробітники соціальних служб проводять оцінку потреб сім'ї та їх дітей, задля з'ясування який саме вид допомоги потрібен сім'ї. На основі оцінки потреб складається план допомоги, який може включати в себе різноманітні послуги від матеріальної підтримки до психологічної, медичної допомоги. Соціальні служби співпрацюють з іншими установами, такими як охорона здоров'я, освіта та правоохоронні органи, щоб забезпечити комплексний підхід до допомоги сім'ям. Служби контролюють та оцінюють результати допомоги, щоб переконатися, що потреби сімей відповідають їхнім можливостям, і своєчасно вносить необхідні корективи в програму. [13]

Місцеві органи влади також займаються наданням соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах. Ця допомога відбувається у формі фінансової підтримки, наданням житла або забезпеченням доступу до освітніх та медичних послуг. Місцева влада розробляє та реалізує програми соціальної допомоги, спрямовані на підтримку сімей з дітьми. Ці програми можуть включати фінансову допомогу, доступ до освіти та медичних послуг, а також психологічну підтримку. Фінансові ресурси для надання соціальної допомоги можуть бути у формі гранту, субсидій чи інших видів фінансової допомоги. Співпраця між місцевими органами влади та з іншими установами та організаціями, такими як соціальні служби, медичні заклади та громадські організації, дає можливість надавати повний обсяг послуг. Для визначення успішності та ефективності програми допомоги здійснюється моніторинг та оцінка результатів діяльності.

Громадські організації та благодійні фонди також відіграють важливу роль у наданні допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах. Вони забезпечують додаткову матеріальну підтримку, послуги реабілітації та розваги для дітей. Громадські організації та благодійні фонди збирають кошти та розподіляють їх серед сімей з дітьми, які перебувають у складних обставинах, для покриття основних потреб, таких як їжа, одяг, житло та медичні послуги. Надають психологічну та соціальну підтримку сім'ям з дітьми, які потребують допомоги у зв'язку зі складними обставинами, які можуть включати насильство

в родині, бідність або хвороби. Можуть проводити освітні та тренінгові заходи для сімей з дітьми з метою підвищення їхніх навичок та знань у різних сферах, таких як батьківство, фінансова грамотність тощо. Деякі організації фінансують медичні програми або надають фінансову допомогу для отримання медичної допомоги дітям та їхнім сім'ям. Організації організовують різноманітні освітні та культурні заходи для дітей і сімей, спрямовані на їхнє розвиток та підтримку. Адаптуючи свої програми та послуги до конкретних потреб та обставин кожної сім'ї, ці організації, підвищують ефективність наданої допомоги [7].

Програми та проекти міжнародних та міжурядових організацій забезпечують фінансову та технічну підтримку Україні для розвитку системи соціального захисту сімей з дітьми. Надають фінансову підтримку для реалізації проектів та програм соціальної допомоги сім'ям з дітьми. Кошти можуть бути спрямовані на розвиток інфраструктури, надання конкретних послуг чи створення нових програм. Міжнародні організації часто надають технічну підтримку у вигляді консультацій, експертної допомоги та навчання для місцевих органів влади та громадських організацій з питань організації та впровадження програм соціальної допомоги. Розробляють та реалізують проекти з метою підтримки сімей з дітьми в складних обставинах. Проекти можуть охоплювати різні аспекти, такі як доступ до освіти, медичних послуг, житла, а також соціальну та психологічну підтримку. Міжнародні організації підтримують співпрацю між різними сторонами, включаючи урядові структури, громадські організації, бізнес і навчальні заклади, щоб спільно вирішувати проблеми та надавати комплексну допомогу сім'ям з дітьми.

Отже, разом ці організаційні механізми забезпечують необхідну допомогу сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах, включаючи у себе різні етапи впровадження, такі як планування, координація, моніторинг та оцінка результатів.

2.3. Передовий досвід формування системи соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах

Останнім часом в багатьох країнах світу підвищена увага приділяється створенню систем соціальної допомоги сім'ям з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Це стало результатом зростаючих глобальних викликів, таких як війни, конфлікти, стихійні лиха та економічні кризи. Одним із головних викликів для багатьох країн є створення та вдосконалення механізмів соціальної підтримки для забезпечення захисту прав та добробуту сімей з дітьми в складних життєвих обставинах.

Приклад такого підходу можна знайти в Норвегії. Норвегія відома високим рівнем рівності та підтримки своїх громадян, у тому числі сімей з дітьми. У країні діє широка програма соціальної допомоги, яка охоплює різні аспекти життя. Наприклад, норвезька система допомоги на дітей надає сім'ям фінансову підтримку для задоволення основних потреб своїх дітей. Крім того, уряд Норвегії активно інвестує в розвиток дитячих служб, таких як дитячі садки та навчальні заклади, щоб забезпечити доступ до освіти та її якість для всіх дітей [35].

Іншим прикладом є Канада. В останні роки тут приділяється підвищена увага соціальному захисту сімей з дітьми. Уряд Канади проводить різноманітні програми соціальної допомоги, у тому числі «Canada Child Bonus»[40], яка надає фінансову підтримку більшості сімей з дітьми в країні. Крім того, уряд Канади активно працює над розробкою програм підтримки сімей, які зазнали насильства, кризових ситуацій та інших проблем.

Розглядаючи ці приклади, можна зробити висновок, що багато країн активно працюють над удосконаленням систем соціальної допомоги сім'ям з дітьми, які опинилися у складних життєвих ситуаціях. Це свідчить про зростаюче розуміння важливості забезпечення захисту та підтримки найбільш уразливих верств суспільства.

Однак, щоб підвищити ефективність і справедливість систем соціальної допомоги, необхідно вирішити такі проблеми, як брак ресурсів і нерівний доступ до послуг.

Відповідно до чинного закону «Про соціальні послуги», соціальні послуги спрямовані на запобігання виникненню складних життєвих ситуацій, подолання таких ситуацій або мінімізацію негативного впливу на людей та сім'ї в таких ситуаціях.

Складні життєві обставини визначають ситуації, які негативно впливають на життя, здоров'я, розвиток і навіть функціонування сім'ї.[5] Такі обставини можуть включати втрату роботи, втрату житла або іншу шкоду, спричинену пожежею, стихійним лихом, катастрофою, військовими діями, терористичним нападом, збройним конфліктом або тимчасовою окупацією. Щоб отримати безкоштовні соціальні послуги, люди мали звертатися до Міністерства населення та соціального захисту населення, яке мало проаналізувати їхні потреби та направити до відповідних постачальників послуг. До таких постачальників, як правило, входять центри соціальної та психологічної підтримки, центри матері та дитини та центри комплексної реабілітації для людей з обмеженими можливостями.

Водночас органи місцевого самоврядування несуть відповідальність за оцінку, планування та надання соціальних послуг відповідно до закону. Крім того, відповідно до закону «Про соціальні послуги» визначено 18 основних соціальних послуг, які надаються саме на рівні місцевого самоврядування. Варто зазначити, що не всі громадяни мали право на безкоштовні соціальні послуги. Зокрема, для отримання безкоштовних послуг проводився попередній аналіз та враховувалися різні фактори, такі як рівень доходу та наявність родичів. Самі соціальні послуги надавалися відповідно до нормативів.

Процедура (ведення справи) має кілька етапів і включає, серед іншого, аналіз заяв/звернень осіб, які надають соціальні послуги. Оцінити потреби окремих осіб/сімей у соціальних послугах. Визначення середньомісячного сукупного доходу заявника.

Рішення про надання соціальних послуг приймаються з урахуванням індивідуальних потреб особи та її родини. Створення особистого плану (тобто конкретних кроків, які можуть допомогти людині подолати складні життєві обставини). Укладання договорів щодо надання соціальних послуг. Для прийняття рішення щодо надання соціальних послуг профільне відомство матиме 10 робочих днів. Процедури змінюватимуться, лише якщо соціальні виплати надаються одноразово або в терміновому порядку (тобто негайно, якщо одержувач соціальної виплати знаходиться в групі ризику, зазвичай протягом одного дня).

Після 24 лютого 2022 року стало зрозуміло, що часу на виконання всіх формальних процедур немає, і вже в березні 2022 року Мінсоцполітики видало наказ щодо організації надання соціальних послуг в умовах воєнного стану. Були сформовані Рекомендації. Йшлося про спрощення та оптимізацію процедур надання окремих соціальних послуг.

Однією з основних методичних порад для муніципалітетів було надання екстрених (кризових) соціальних послуг, а не використання повної процедури. Такий спосіб надання послуг дозволяє прийняти рішення протягом одного дня з моменту отримання повідомлення про відповідну заяву, скаргу або потребу в наданні допомоги фізичній особі.

Однак для оптимізації процесу надання послуг необхідні нормативні зміни. Відповідно до постанови КМУ «Про організацію надання соціальних послуг» від 1 червня 2020 року та наказу Мінсоцполітики від 23 червня 2020 року «Про визнання класифікаторів соціальних послуг», соціальні послуги можуть бути надані в екстрених випадках. Тому вперше в березні ухвалили постанову КМУ від 16 березня 2022 року № 294 про внесення змін до «Порядку надання соціальних послуг інвалідам та особам похилого віку з розумовими вадами». До них відносяться стаціонарний догляд (створення життєвого середовища, забезпечення харчуванням), паліативний догляд (підтримка у вирішенні проблем для полегшення болю), догляд на дому та допоміжне

проживання (надання житла, розвиток і підтримка навичок самообслуговування тощо), включаючи соціальні послуги.

Згодом було прийнято постанову КМУ від 5 липня 2022 року №560, якою доповнено попередні процедурні зміни. У результаті з'ясувалося, що соціальні послуги в Україні та окремих її регіонах можуть надаватися не лише в умовах надзвичайного та воєнного стану, а й у випадках загрози життю та здоров'ю людей (кризові ситуації). Крім того, до екстрених служб воєнного стану, які раніше надавалися окремо, додали 11 послуг. А влітку 2022 року ці ж норми можуть бути включені до постанови КМУ «Про організацію надання соціальних послуг» і стосуватимуться всіх людей, які вже перебувають у складних життєвих обставинах.

Крім того, 14 квітня 2022 року Верховна Рада України ухвалила зміни до Закону про соціальні послуги, які спрощують деякі норми з метою оптимізації надання соціальних послуг. А саме, розширено повноваження органів місцевого самоврядування. Місцева влада отримала можливість визначати деталі організації та надання соціальних послуг на своїй території у разі запровадження надзвичайного чи надзвичайного стану. Соціальні послуги надаються екстрено (кризово) під час воєнного стану. Усі соціальні послуги надаються безоплатно особам (незалежно від рівня доходів), які постраждали внаслідок пожежі, стихійного лиха, катастрофи, військових дій, терористичного нападу, збройного конфлікту чи тимчасової окупації. Змінено визначення національного валового доходу у визначенні малозабезпечених осіб. Відтепер середньомісячний сукупний дохід громадянина визначатиметься з урахуванням кварталу, а не попередніх шести місяців (як раніше). Також у серпні 2023 року набуло чинності розпорядження Мінсоцполітики «Про затвердження Порядку визначення потреб у соціальних послугах жителів адміністративно-територіальних одиниць/громад району». Він регулює організацію визначення потреб населення в соціальних послугах під час війни чи надзвичайної ситуації та в перехідний період після її закінчення. Цей порядок враховує всі зміни, внесені в попередні нормативно-правові акти.

За перші півроку війни, після введення воєнного стану, попит на соціальні послуги зріс у 2-4 рази. Соціальні витрати місцевих домогосподарств становили від 3% до 13%. Водночас кількість наданих соціальних послуг не має прямої кореляції з рівнем соціальних витрат на душу населення в регіоні. Це пов'язано з тим, що більшість соціальних видатків витрачається на оплату праці – від 79% до 98% від загальної суми. В середньому менше 10% соціальних витрат спрямовується на організацію та надання соціальних послуг. Як зазначили в самому Мінсоцполітики, це є сигналом до внесення змін до політики розвитку системи надання соціальних послуг.

Загалом, з початком повномасштабного вторгнення зміни законодавства у сфері соціального забезпечення стали необхідними. Проте держава загалом виявилася неготовою до викликів війни. Це також стосується систем соціального забезпечення та правоохоронної діяльності.

Зокрема, доступ людей до соціальних послуг є нерівномірним. Дослідження показують, що до 2022 року постачальники соціальних послуг можуть обслуговувати від тисяч до сотень тисяч людей у різних регіонах. Це також призводить до зниження якості соціальних послуг. Недостатньо ресурсів: це стосується як кадрового, так і матеріального забезпечення (житло, громадський транспорт, технічне оснащення). У деяких громадах ця проблема існувала ще до повної війни.

Водночас дослідження показують, що незважаючи на гостру нестачу соціальних працівників, вакансій на такі посади дуже мало. Це пояснюється так званім феноменом «прихованих вакансій», коли вакансії в організації не оголошуються. З одного боку, це може статися, якщо керівництво очікує, що особа (наприклад, особа, яка отримала статус внутрішньо переміщеної особи) зможе повернутися на роботу. З іншого боку, якщо власник підприємства хоче найняти родичів або знайомих, за такою практикою може стояти якась прихована мотивація.

Крім того, обов'язки відсутнього працівника можуть бути розподілені між іншими працівниками (наприклад, одна особа може координувати та

безпосередньо забезпечувати процеси надання соціальних послуг). Останнє явище має своє пояснення, але воно також пов'язане з проблемою низьких зарплат. Адже середня зарплата соціального працівника сьогодні становить близько 9000 гривен. Однак сума зарплати варіюється в залежності від муніципалітету і може бути менше 6000 гривен.

Враховуючи соціальну важливість і фізичну вимогливість цієї роботи, низька заробітна плата не стимулює людей працювати в цій сфері.

Низька участь неурядового сектору в наданні соціальних послуг. Хоча Міністерство соціальної політики формально запровадило таку політику співпраці, не всі муніципалітети використовують існуючі механізми та можливості.

В Україні надавачами соціальних послуг є переважно організації та підприємства, підпорядковані державі або органам місцевого самоврядування. За даними реєстру Мінсоцполітики, 77% наразі становлять державні/місцеві підприємства, організації та їх філії. Громадські та неприбуткові організації складають лише 14% від усіх зареєстрованих надавачів соціальних послуг в Україні. Це питання має давню історію, і механізми залучення неурядових організацій були законодавчо передбачені ще років 20 тому. Тому вирішення потребує активної співпраці як з органами влади, так і з державним сектором. Необхідно переглянути порядок визначення необхідності соціального захисту під час воєнного стану. Оскільки, згідно з порядком, щомісячний аналіз надання соціальних послуг населенню проводиться лише для екстрених служб. Водночас дані для інших сервісів під час воєнного стану не оновлюватимуться [33].

Отже, Україна, подібно багатьом іншим країнам, стикається з надзвичайно складними викликами у формуванні системи соціальної допомоги сім'ям з дітьми в умовах війни та воєнного конфлікту. Останні події в Україні, зокрема війна на сході країни, змусили уряд і громадські організації переглянути та удосконалити механізми соціальної підтримки для сімей, які постраждали від конфлікту. Ось деякі останні тенденції та приклади

формування нових систем соціальної допомоги українським сім'ям з дітьми під час війни:

По-перше, уряд України активно розробляє та впроваджує програми фінансової підтримки для сімей, які перебувають у зоні конфлікту. Наприклад, державні соціальні виплати та дитячі пособія розширені для сімей, які втратили джерела доходу через війну.

По-друге, спостерігається зростання уваги до психологічної підтримки сімей та дітей, що постраждали внаслідок війни. Уряд спільно з неприбутковими організаціями та міжнародними партнерами запускає програми та ініціативи з психологічної реабілітації та підтримки, спрямовані на зменшення травматичного впливу військового конфлікту на дітей та сім'ї.

По-третє, набуває популярності у розвитку нових форм соціальної допомоги з використанням інформаційних технологій. Електронні системи реєстрації та виплат соціальних виплат дозволяють зменшити бюрократичні бар'єри та забезпечити більш швидке та ефективне надання допомоги.

По-четверте, в Україні розвиваються програми реінтеграції для сімей, які були вимушені залишити свої домівки через війну. Ці програми включають у себе житлову підтримку, професійну реабілітацію, психологічну підтримку та інші послуги, спрямовані на покращення якості життя та самостійність сімей.

Нарешті, спостерігається зростання ролі громадських організацій та волонтерських ініціатив у наданні соціальної допомоги. Ці організації забезпечують додаткову підтримку та послуги для сімей та дітей, які перебувають у вразливому стані через війну.

Усі ці ініціативи та програми свідчать про те, що Україна активно розвиває та вдосконалює систему соціальної допомоги сім'ям з дітьми в умовах війни. Однак, існують виклики, такі як нестача ресурсів та потреба в подальшому удосконаленні законодавства та політик, які потрібно вирішувати для досягнення більшого покращення у забезпеченні захисту та підтримки сімей у складних життєвих обставинах в Україні під час війни.

РОЗДІЛ 3

ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ СІМ'ЯМ З ДІТЬМИ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

3.1. Аналіз системи соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах на прикладі Центра соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді міста Запоріжжя

Особливу роль у наданні соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах приймає Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. На прикладі Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді міста Запоріжжя можна детально розглянути особливості, виклики та досягнення в наданні соціальної допомоги цій категорії населення.

Центр проводить активну роботу з виявлення сімей, які потребують допомоги. Співпраця з закладами освіти, медицини та правоохоронними органами допомагає вчасно виявити такі родини. Також проводиться ретельна оцінка потреб, включаючи аналіз фінансового, соціально-психологічного стану та стану здоров'я сім'ї. Це забезпечує індивідуальний підхід до кожної сім'ї та допомагає створити ефективний план підтримки. Обов'язково надаються різні види підтримки: психологічна, матеріальна, юридична [29].

Психологічна підтримка є важливою складовою допомоги, яку надає центр. Індивідуальні консультації, групові сеанси та програми з розвитку емоційної стійкості допомагають сім'ям подолати кризові ситуації та покращити психологічний клімат у родині. Психотерапевтичні групи дозволяють учасникам ділитися своїм досвідом, отримувати емоційну підтримку від інших, які стикаються з подібними ситуаціями, і вивчати нові способи подолання труднощів. Наприклад, у групі для підлітків, які зазнали булінгу, діти змогли відчувати, що вони не самотні у своїх проблемах, і знайти підтримку однолітків, яка допоможе їм відновити впевненість. Особлива увага

приділяється дітям, які найбільше страждають у таких умовах. У випадках гострих кризових ситуацій, таких як втрати близьких, насильство чи раптові зміни життєвих обставин, надається негайна психологічна підтримка. Наприклад, родина, яка постраждала внаслідок пожежі, отримала невідкладну допомогу від психологів центру. Це включало індивідуальні консультації, підтримку у процесі переживання травми та допомогу в адаптації до нових життєвих умов.

Щодо матеріальної підтримки – соціальні працівники центру допомагають вирішувати побутові проблеми, сприяють у працевлаштуванні та забезпеченні житлом. Матеріальна допомога включає надання продуктів харчування, одягу, медикаментів та інших необхідних речей. Це дозволяє зменшити фінансовий тиск на сім'ї та забезпечити їм базові життєві потреби.

Також невід'ємною частиною центру є надання юридичної підтримки. Вона включає консультації з оформлення соціальних виплат і пільг, захист прав дітей у випадках домашнього насильства, а також допомогу в судових справах. Забезпечуючи цим правовий захист сімей та допомагає їм відстоювати свої права.

Центр проводить освітні програми для підвищення рівня обізнаності щодо здорового способу життя, виховання дітей, профілактики насильства та правопорушень. Профілактичні заходи спрямовані на попередження негативних явищ, таких як залежність від наркотиків, алкоголю, насильство тощо. Сприяючи цими заходами створення безпечного та здорового середовища для дітей.

Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді міста Запоріжжя реалізує низку проектів, спрямованих на підтримку сімей, що опинилися у складних життєвих обставинах. Одним із найбільш успішних і показових проектів є програма «Підтримка родини». Ця ініціатива відзначається своєю комплексністю та гнучкістю, що дозволяє ефективно реагувати на різноманітні потреби сімей та забезпечувати їхнє благополуччя. Одна з головних складових програми «Підтримка родини» — соціально-психологічна підтримка. Вона

включає індивідуальні та групові консультації, що проводяться кваліфікованими психологами. Психологічна допомога спрямована на подолання стресу, поліпшення сімейних відносин та розвиток емоційної стійкості як у батьків, так і у дітей. Особливу увагу приділяють дітям, адже саме вони найгостріше реагують на кризові ситуації у родині. Також програма надає юридичну та матеріальну допомогу, це захищає права сімей та зменшує фінансові проблеми.

Програма «Підтримка родини» вже показала значні позитивні результати. Вона допомогла багатьом сім'ям у Запоріжжі покращити свій соціально-економічний стан, знизити рівень стресу та покращити психологічне благополуччя. Діти з таких сімей почали краще вчитися та адаптувалися до шкільного середовища, завдяки підтримці, яку вони отримали через програму.

Також є сім'ї, які поділилися історією того як ця програма допомогла їм впоратися з складними життєвими обставинами. Перша родина, що зіткнулася зі значними фінансовими труднощами через втрату роботи батька і хворобу матері, отримала комплексну підтримку від програми. Соціальні працівники допомогли батькові знайти нову роботу, а мати отримала необхідне медичне лікування та психологічну підтримку. Діти, завдяки участі у групових заняттях, стали менш тривожними і краще адаптувалися до школи.

Друга, багатодітна сім'я, яка переживала фінансові труднощі, отримала матеріальну допомогу у вигляді продуктів харчування, одягу та навчальних матеріалів для дітей. Батьки відвідали курси з виховання дітей, що допомогло покращити їх взаємини з дітьми. Діти пройшли курси з розвитку емоційної стійкості, що позитивно вплинуло на їхню поведінку та успішність у школі.

Програма «Підтримка родини» Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді міста Запоріжжя є прикладом успішної реалізації комплексної допомоги сім'ям, що опинилися у складних життєвих обставинах. Її успіхи демонструють важливість інтегрованого підходу, який включає соціальну, психологічну, матеріальну та юридичну підтримку. Цей досвід може стати цінним орієнтиром для інших регіонів України, що прагнуть забезпечити

благополуччя сімей та дітей. Подальший розвиток та розширення програми дозволить допомогти ще більшій кількості родин, сприяючи їхньому соціальному та економічному зростанню [2, с.112-114].

Також не менш важливим є проект «Безпека дітей», цей проект включає в себе комплекс заходів, спрямованих на підвищення безпеки дітей у різних сферах їхнього життя, зокрема фізичній, емоційній та інформаційній безпеці. Одним із ключових елементів цього проекту є реалізація освітніх програм та тренінгів, спрямованих на підвищення обізнаності дітей та батьків щодо питань безпеки. Ці програми включають навчання правилам безпечної поведінки на вулиці, вдома та в школі. Наприклад, навчання самозахисту та уникнення небезпечних ситуацій. Інформація про ризики, пов'язані з використанням Інтернету, соціальних мереж і мобільних додатків. Дітей вчать розпізнавати онлайн-загрози, уникати кібербулінгу та захищати свою особисту інформацію. Курси розвитку емоційного інтелекту, управління стресом та вирішення конфліктів допомагають дітям навчитися краще керувати своїми емоціями та розуміти емоції інших. Результатами цього проекту стало зниження рівня булінгу завдяки проведеним тренінгам і освітнім програмам, підвищилась обізнаність про інтернет-безпеку, багато дітей, які зазнали насильства або булінгу, отримали необхідну психологічну і юридичну допомогу, що сприяло їхньому відновленню і адаптації [39].

Незважаючи на успіх, центр стикається з багатьма проблемами. Основними причинами є брак фінансування, брак людських ресурсів та інституційні бар'єри. Обмеженість фінансових ресурсів значною мірою впливає на можливість надання комплексної підтримки, а відсутність кваліфікованих соціальних працівників та психологів ускладнює роботу центру. Бюрократичні перепони та відсутність координації між різними відомствами також ускладнюють ефективну роботу.

Щоб подолати ці виклики, необхідно збільшити фінансування шляхом залучення державних та міжнародних грантів. Підвищуючи кваліфікацію співробітників центру за допомогою регулярних тренінгів і курсів, сприяючи

підвищенню якості послуг, які надаються. Розширивши спектр послуг, включаючи інтеграцію нових методів і технологій, таких як онлайн-консультації та віддалена підтримка, дозволить більш ефективно підтримувати сім'ї. Поліпшення міжвідомчої взаємодії шляхом створення єдиної бази даних сприятиме ефективному обміну інформацією та наданню більш комплексної підтримки сім'ям та дітям.

Аналіз діяльності Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді міста Запоріжжя демонструє, що центр відіграє важливу роль у наданні соціальної допомоги сім'ям, що опинилися у складних життєвих обставинах у вигляді психологічної, матеріальної та юридичної підтримки. Незважаючи на існуючі виклики, центр продовжує розвиватися і адаптувати свої послуги до потреб населення. Подальший розвиток цієї системи потребує комплексного підходу, що включає підвищення фінансування, розвиток кадрового потенціалу та покращення координації між різними інституціями. Це дозволить більш ефективно допомагати найуразливішим категоріям населення, забезпечуючи їм необхідну підтримку та захист.

3.2. Перспективи вдосконалення соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах в Україні

Особливої уваги та підтримки з боку держави та суспільства потребують сім'ї з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах. Запоріжжя, велике промислове місто України, стикається з багатьма проблемами у сфері соціальної допомоги таким сім'ям. Однак існує багато світових практик та ініціатив, які можна успішно впровадити для покращення ситуації.

Держава надає фінансову підтримку у вигляді допомоги по вагітності та пологах, самотнім матерям, виплат малозабезпеченим сім'ям. Однак цієї суми допомоги часто недостатньо, щоб покрити всі потреби сім'ї. Надання допомоги часто передбачає складні бюрократичні процедури, що ускладнює доступ до необхідної допомоги.

Ця система не завжди враховує специфічні потреби різних регіонів або окремих груп населення, що призводить до нерівномірного розподілу ресурсів.

Підвищені виплати для вагітних, одиноких матерів і малозабезпечених сімей залежно від їхніх реальних потреб і прожиткового мінімуму забезпечать основні потреби сімей і підтримають їх у критичні періоди їхнього життя.

Зменшення бюрократії та запровадження електронних сервісів для подання та отримання підтримки полегшить доступ до допомоги, особливо для сімей, які проживають у віддалених районах.

Матеріальна підтримка сімей з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, необхідна для забезпечення їх гідного життя та розвитку. Проте нинішня система допомоги в Україні потребує вдосконалення, щоб краще задовольняти потреби цих сімей. Збільшення виплат, спрощена процедура реєстрації, адресна підтримка, міжвідомча співпраця, залучення громадських організацій, використання сучасних технологій дозволять суттєво покращити ситуацію та забезпечити підтримку сім'ям, які її найбільше потребують.

У Запоріжжі працює соціальний центр для сім'ї, дітей та молоді, який надає психологічну підтримку та юридичні консультації, організовує різноманітні програми для сімей. Водночас, кількість таких центрів та їх фінансування обмежені.

Однією з проблем є відсутність координації між різними відомствами та організаціями, які займаються підтримкою сімей. Це може призвести до дублювання послуг або, навпаки, прогалин у догляді. Важливу роль у підтримці сімей, які опинилися у складній життєвій ситуації, відіграють державні установи. Цільова допомога та підтримка часто можуть заповнити прогалини, залишені державними програмами [30].

Є декілька ключових пропозицій, які можуть сприяти вдосконаленню системи соціальної допомоги в Запоріжжі [23, с.697-700].

По-перше, треба покращити фінансову підтримку. Необхідно переглянути та підвищити рівень матеріального забезпечення, щоб відобразити реальні

витрати на виховання дітей у сучасних умовах, це зменшить бідність серед сімей з дітьми. Запровадження автоматичної індексації соціальних виплат відповідно до рівня інфляції є важливим кроком для підтримки соціальної справедливості та економічної стабільності. Незважаючи на певні виклики, цей механізм має значний потенціал для покращення добробуту населення і забезпечення стійкості економіки. Також запровадження грантів та субсидій на конкретні потреби, наприклад, на освіту дітей, медичне обслуговування або ремонт житла, дозволить спрямувати ресурси на найбільш нагальні потреби сімей.

По-друге, потрібно розширити доступ до соціальних послуг. Відкриття нових центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, особливо у віддалених районах та передмістях та впровадження мобільних соціальних служб, які зможуть надавати підтримку сім'ям у віддалених та важкодоступних районах, надає можливість охопити та допомогти більшій кількості сімей поза межами великих міст. Для цього потрібно більше кваліфікованих соціальних працівників, яких можна отримати за допомогою проведення регулярних тренінгів та курсів підвищення кваліфікації [32].

По-третє, фінансування та підтримка спортивних секцій, творчих гуртків та позашкільних заходів буде сприяти розвитку дітей з сімей, які потрапили в складні життєві обставини. Також позашкільну освіту та розвиток можна підтримати організацією безкоштовних та субсидованих літніх таборів для дітей з малозабезпечених сімей.

Створення єдиної інформаційної бази даних про сім'ї з дітьми в складних життєвих обставинах дозволить ефективніше координувати дії різних служб та організацій. Формування міжвідомчих робочих груп для розробки та впровадження програм підтримки сімей з дітьми, можуть забезпечити ефективну координацію зусиль різних відомств та організацій, розробку та впровадження комплексних програм підтримки, а також постійний моніторинг їх ефективності. Завдяки цьому, сім'ї з дітьми отримають необхідну допомогу та підтримку, що сприятиме їх стабільному розвитку та добробуту.

Надання НУО грантів та іншої підтримки, розвиток партнерства та співпраці, а також забезпечення прозорості та підзвітності у використанні ресурсів сприятиме створенню більш комплексної та ефективної системи соціальної допомоги. Такий підхід дозволить максимально використати потенціал НУО та забезпечити якісну підтримку найуразливішим верствам населення [28].

Реалізація спільних проектів між державними органами та громадськими організаціями для досягнення синергії у наданні допомоги, вони дозволяють об'єднати ресурси та знання різних секторів, що сприяє досягненню синергії у наданні допомоги. Впровадження таких проектів вимагає ретельного планування, координації та постійного моніторингу, але результати можуть значно покращити якість життя такій верстві населення як сім'ї з дітьми в складних життєвих обставин.

У сучасному світі, де інформаційні технології займають центральне місце в кожній сфері життя, використання даних для прийняття обґрунтованих рішень стає все більш важливим. У сфері соціальної допомоги, особливо при підтримці сімей з дітьми в складних життєвих обставинах, ефективне використання технологій для збору та аналізу даних дуже потрібне. Це дасть змогу вчасно виявити проблеми, оцінити ефективність програми та внести необхідні корективи.

Перевагами використання сучасних технологій є швидкість та точність збору даних, тобто використовуючи автоматизовані системи для збору даних зменшить ризик людських помилок і прискорить процес збору інформації. Також надається можливість аналізувати великі обсяги даних, що допомагає виявляти тенденції та закономірності, які можуть бути непомітними при ручному аналізі. Використання спеціалізованих аналітичних інструментів дозволяє проводити глибокий аналіз даних та отримувати детальні звіти про ефективність програм.

Використання сучасних інструментів збору даних та платформ аналізу відкриває нові можливості для підвищення ефективності соціальних програм

підтримки сімей з дітьми, які опинилися в складних життєвих обставинах. Мобільні програми та онлайн-опитування дозволяють швидко та зручно збирати відповідну інформацію, а системи бізнес-аналітики та алгоритми машинного навчання дозволяють детально аналізувати дані та прогнозувати.

Ці технології сприяють своєчасному виявленню проблем, ефективному плануванню ресурсів та підвищенню якості соціальної допомоги.

Наприклад, можна розробити сайт, який буде наповнений постійним обміном корисної та актуальної інформації для сімей з дітьми в складних життєвих обставинах, моніторингом ситуацій, консультування та миттєвим втручанням. Обмін інформацією надаватиме доступ до актуальних новин, законодавчих змін, програм підтримки та корисних порад. Спеціальні розділи для статей та новин будуть оновлюватися регулярно, що дозволить користувачам бути в курсі всіх важливих подій та змін. Важливим аспектом є можливість постійно контролювати ситуацію в сім'ях. Для цього потрібно створити систему реєстрації та обліку випадків, яка дозволяє збирати та аналізувати дані про становище сімей з дітьми в складних життєвих обставинах. Панелі аналізу допоможуть візуалізувати ці дані, щоб швидко виявити проблеми та вжити необхідні заходи. Консультування є важливою частиною підтримки сімей, тому вони зможуть отримати підтримку в режимі реального часу через онлайн-чати та відео-консультації із соціальними працівниками, психологами та юристами. Крім того, база даних із поширеними запитаннями та відповідями, статтями та рекомендаціями надасть постійний зв'язок із необхідною інформацією. Також, у кризовій ситуації важливо забезпечити швидке реагування. Інтеграція з екстреними службами та системами швидкого реагування дозволяє негайно втручатися в разі потреби. Платформа для координації дій між різними організаціями та службами забезпечить ефективну співпрацю у наданні допомоги.

Впровадження такої інформаційно-консультативної платформи для підтримки сімей з дітьми, які опинилися в складних життєвих обставинах, є важливим кроком на шляху підвищення ефективності соціальної допомоги.

Використання сучасних технологій для обміну інформацією, моніторингу, консультування та негайного втручання дозволяє створити стійкі та гнучкі системи підтримки. Це покращує якість життя сімей і дозволяє отримати необхідну допомогу в найкоротші терміни.

Реалізація цих ініціатив могла б суттєво покращити систему соціальної допомоги сім'ям з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах у Запоріжжі. Збільшення фінансової підтримки, розширення доступу до якісних соціальних послуг, підтримка освіти та розвитку дітей, покращення міжвідомчої співпраці та використання цифрових технологій, а саме розробка сайту, який буде наповнений постійним обміном корисної та актуальної інформації для сімей з дітьми в складних життєвих обставинах, моніторингом ситуацій, консультування та миттєвим втручанням – все це призведе до більш ефективних та справедливих систем соціального захисту. Такий комплексний підхід дає змогу не лише забезпечити базові потреби сім'ї, а й створити умови для стабільного розвитку та благополуччя сім'ї.

ВИСНОВКИ

Згідно з аналізом історії формування системи соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах, проблема в наданні соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах є не вирішеною, але підґрунтя для вирішення та розвитку такого виду допомоги існує.

Дослідивши зміст основних понять дослідження: «складні життєві обставини», «сім'ї з дітьми», «система соціальної допомоги», «діти», «соціальна допомога», визначено, що складні життєві обставини – це обставини, які негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа/сім'я не може подолати самотійно. Сім'ї з дітьми – це соціальна одиниця, у якій дорослий батько або один із батьків і їхні діти. Система соціальної допомоги – це надання допомоги особам або сім'ям, які потребують матеріальної, медичної, психологічної або іншої допомоги в складних життєвих ситуаціях, державою або іншими соціальними установами. Діти – це особи віком від народження (або від моменту запліднення, залежно від контексту) до віку, коли вони стають повнолітніми або досягають іншого визначеного законом віку для повністю незалежного життя. Соціальна допомога – це система заходів для покращення матеріального стану певних соціальних прошарків населення шляхом реалізації відповідних соціальних програм і забезпечення діяльності мережі відповідних соціальних закладів.

Визначившись з принципами та методами дослідження процесу формування системи соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах, обрано такі принципи, як принцип гуманізму та захисту прав людини – означає, що сім'ї та їхні діти, які потребують соціальної допомоги, повинні бути сприйняті з співчуттям і повагою, а не дискримінацією чи приниженням. Принцип диференціації – має на увазі індивідуальний підхід, тобто врахування унікальних потреб кожної сім'ї та кожної дитини, з урахуванням їхньої конкретної ситуації, стану здоров'я, рівня доходів, соціального статусу та інших факторів. Принцип комплексності та інтеграції –

передбачає створення цілісної та зіставленої системи підтримки, яка охоплює різні аспекти життя сімей та їхніх дітей. Принцип емпіричності – передбачає базування прийняття рішень на об'єктивних даних та емпіричних дослідженнях, а не лише на теоретичних концепціях або уявленнях. Та обрані такі методи, як методи аналізу та синтезу – аналіз дозволяє детально вивчити кожен компонент системи, зрозуміти його функції та проблеми, а синтез об'єднує ці знання в цілісну картину, що дозволяє розробити ефективні стратегії та рекомендації. Порівняльний метод – дозволяє виявити кращі практики, оцінити ефективність різних підходів та розробити рекомендації для покращення системи соціальної допомоги. Логіко-нормативний метод дозволяє аналізувати відповідність фактичної практики встановленим нормам та стандартам, а метод моделювання надає можливість експериментувати з різними варіантами та прогнозувати наслідки змін. Використання цих методів та принципів допомагає забезпечити комплексний підхід до дослідження, а вдосконалення системи соціальної допомоги, сприяє підвищенню її ефективності та стійкості.

Проаналізувавши нормативно-правові засади процесу соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах, визначено основні нормативно-правові акти, які регулюють надання соціальної допомоги такі, як Конституція України – гарантує право на соціальний захист, включаючи допомогу сім'ям з дітьми в складних обставинах. Конституція України виступає фундаментальним законодавчим актом, що визначає основні принципи функціонування держави та права і свободи громадян. Закон України «Про соціальні послуги» – встановлює правовий фундамент для забезпечення соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах та регулює процес надання цієї допомоги з урахуванням принципів справедливості, гуманності та дотримання прав громадян.

Закон України «Про охорону дитинства» – містить важливі положення, які стосуються захисту прав та інтересів дітей, включаючи соціальну допомогу та підтримку для сімей з дітьми в складних життєвих обставинах. Постанови Кабінету Міністрів України та нормативні акти Міністерства соціальної

політики України – спрямовані на забезпечення систематизованого та ефективного надання соціальної допомоги сім'ям з дітьми в Україні, а також на забезпечення захисту їхніх прав та інтересів. Міжнародні угоди та конвенції – визначають міжнародні стандарти щодо прав та соціального захисту дітей та сімей з дітьми, які зобов'язують держави-учасниці створювати ефективні системи соціальної допомоги та підтримки для них. Регіональне законодавство – може доповнювати загальнодержавні нормативно-правові акти та регулювати конкретні аспекти надання соціальної допомоги сім'ям з дітьми на рівні областей, міст, або інших адміністративно-територіальних одиниць.

Аналіз організаційних механізмів запровадження соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах дав змогу зробити висновок, що такі організаційні механізми, як державні соціальні служби та центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, місцеві органи влади, громадські організації та благодійні фонди, програми та проекти міжнародних та міжурядових організацій – разом забезпечують необхідну допомогу сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах, включаючи у себе різні етапи впровадження: планування, координація, моніторинг та оцінка результатів.

Згідно проведеного аналізу передового досвіду формування системи соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах, зроблено висновок, що багато країн активно працюють над удосконаленням систем соціальної допомоги сім'ям з дітьми, які опинилися у складних життєвих ситуаціях. Це свідчить про зростаюче розуміння важливості забезпечення захисту та підтримки найбільш уразливих верств суспільства. Україна, подібно багатьом іншим країнам, стикається з надзвичайно складними викликами у формуванні системи соціальної допомоги сім'ям з дітьми в умовах війни та воєнного конфлікту. Останні події в Україні, зокрема війна на сході країни, змусили уряд і громадські організації переглянути та удосконалити механізми соціальної підтримки для сімей, які постраждали від конфлікту. Описані у дослідженні ініціативи та програми свідчать про те, що Україна активно розвиває та вдосконалює систему соціальної допомоги сім'ям з дітьми в умовах

війни. Однак, існують виклики, такі як нестача ресурсів та потреба в подальшому удосконаленні законодавства та політик, які потрібно вирішувати для досягнення більшого покращення у забезпеченні захисту та підтримки сімей у складних життєвих обставинах в Україні під час війни.

Аналіз системи соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах на прикладі Центра соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді міста Запоріжжя, дав зробити висновок, що центр відіграє важливу роль у наданні соціальної допомоги сім'ям, що опинилися у складних життєвих обставинах у вигляді психологічної, матеріальної та юридичної підтримки. Незважаючи на існуючі виклики, центр продовжує розвиватися і адаптувати свої послуги до потреб населення. Подальший розвиток цієї системи потребує комплексного підходу, що включає підвищення фінансування, розвиток кадрового потенціалу та покращення координації між різними інституціями. Це дозволить більш ефективно допомагати найуразливішим категоріям населення, забезпечуючи їм необхідну підтримку та захист.

З метою впровадження перспектив вдосконалення надання соціальної допомоги сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах зроблено припущення, що реалізація описаних у дослідженні ініціатив могла б суттєво покращити систему соціальної допомоги сім'ям з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах у Запоріжжі. Збільшення фінансової підтримки, розширення доступу до якісних соціальних послуг, підтримка освіти та розвитку дітей, покращення міжвідомчої співпраці та використання цифрових технологій, а саме розробка сайту, який буде наповнений постійним обміном корисної та актуальної інформації для сімей з дітьми в складних життєвих обставинах, моніторингом ситуацій, консультування та миттєвим втручанням – все це призведе до більш ефективних та справедливих систем соціального захисту. Такий комплексний підхід дає змогу не лише забезпечити базові потреби сім'ї, а й створити умови для стабільного розвитку та благополуччя сім'ї.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Актуальні питання соціальної роботи : навч. посіб. / О.М. Денисюк та ін. ; ред. кол.: О.В. Епель, Т.Л. Лях, І.В. Силантьєва. Ужгород: РІК-У, 2023. 244 с.
2. Безпалько О. В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді: теоретико-методичні основи: Монографія. С. 112-114
3. Буяшенко В.В. Соціальна допомога в контексті повсякденності. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2009. Вип. 39. С. 161-173.
4. Ващенко, І. В., Іваненко, Б.Б. Психологічні ресурси особистості в подоланні складних життєвих ситуацій. *Проблеми сучасної психології*. Вип. 40, С. 33-49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pspl_2018_40_52 (дата звернення: 06.04.2024)
5. Визначення основних термінів URL: https://protocol.ua/ua/pro_sotsialni_poslugi_stattya_1_1/ (дата звернення: 10.04.2024)
6. Психологія життєвої кризи/ відп. ред. Т.М. Титаренко. Київ: Агропромвидав України, 1998. 348 с.
7. ГРОМАДСЬКІ ТА БЛАГОДІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ: розвиток і діяльність у правовому полі Олена Кравченко ,Ганна Хомечко Львів-2019 URL: <https://epl.org.ua/wp-content/uploads/2020/02/Gromadski-ta-blagodijni-organizatsiyi.pdf> (дата звернення: 23.04.2024)
8. Дзюблюк О. В., Чайковський Я. І. Методологія наукових досліджень і написання дипломних робіт: Навчально-методичний посібник. – Тернопіль: ТНЕУ, 2010. с.7
9. Дзюблюк О. В., Чайковський Я. І. Методологія наукових досліджень і написання дипломних робіт: Навчально-методичний посібник. Тернопіль: ТНЕУ, 2010. с. 8-16.

10. Доценко, В. В. Теоретичні підходи щодо вивчення кризових станів особистості. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*, № 937: Серія: Психологія. Вип. 45, С. 73-77.

11. Європейська соціальна хартія URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/european-social-charter> (дата звернення: 01.05.2024)

12. ЗАГАЛЬНЕ ПОЛОЖЕННЯ про центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/8192840> (дата звернення: 20.05.2024).

13. Закон України «Про соціальні послуги» № 1875-IX від 16.11.2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 13.04.2024)

14. Закон України «Про охорону дитинства» № 2180-VIII від 07.11.2017 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 13.04.2024)

15. Інтегровані соціальні служби: теорія, практика, інновації: Навч.-метод. Комплекс. За заг. ред.: І. Д. Зверєвої, Ж. В. Петрочко. Київ: Фенікс, 2007. 528 с.

16. Конвенція про права дитини № 72/14-612-138441 від 16.11.2023 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 15.04.2024)

17. Кононович, Д. (2019). Проблеми соціального захисту сімей, що опинились в складних життєвих обставинах та шляхи їх вирішення. *Social Work and Education*. Vol. 6, No. 3. Ternopil-Aberdeen, 2019. pp. С.240-248.

18. Конституція України Розділ II Стаття 46, Стаття 51, Стаття 52, Стаття 53, Стаття 55 № 1401-VIII від 02.06.2016 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 13.04.2024)

19. Литвиненко, В.М. (2013). Підстави надання соціальних послуг. Трудове прав та право соціального забезпечення. *Юридична Україна*. № 8,

С. 62-65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2013_8_12 (дата звернення:10.05.2024)

20. Лукашевич М. П., Мигович І. І. Теорія і методи соціальної роботи: Навч. посіб. 2-ге вид., доп. і випр. Київ: МАУП, 2003. 128 с.

21. Макарова О.В., Черенько Л.М. Соціальні послуги для сімей з дітьми: нові виклики та напрямки вдосконалення. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 10. С. 697—700.

22. Мандибура В. Соціальна політика держави та її структурні складові. *Україна: аспекти праці*. 2000. № 7.С. 21-23.

23. Мельник К. В. До питання адаптації трудового законодавства до міжнародних норм. *Форум права*. 2011. № 1. С. 645–651.

24. Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення:29.04.2024).

25. Овчарова, Л. М. Причини та форми прояву соціальної ексклюзії у сучасному українському суспільстві. *Молодий вчений*. № 10 (50), С. 745-749. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_10_172 (дата звернення: 25.04.2024)

26. ПОЛІТИКА ГРАНТОВОЇ ПІДТРИМКИ URL : <https://ldn.org.ua/wp-content/uploads/2018/12/Polityka-hrantovoji-pidtrymky.pdf> (дата звернення:20.04.2024)

27. Сайт Запорізького обласного центру соціальних служб URL: <http://цсс.zp.ua/roboata-za-napryamkami/sim-ji-u-skladnikh-zhittevikh-obstavinakh.html>(дата звернення:15.05.2024)

28. Сайт Міністерства соціальної політики України URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Proekti-normativnopravovih-aktiv.html> (дата звернення:18.04.2024)

29. Світлична Т. В. Розвиток інтегрованих соціальних служб як інноваційної моделі надання соціальних послуг населенню. *Державне будівництво*. 2009. № 1.

30. Соціальні послуги в умовах війни: нові зміни та виклики 2023 URL: <https://parlament.org.ua/analytics/soczialni-poslugy-v-umovah-vijny-novi-zminy-ta-vyklyky/> (дата звернення:05.05.2024).

31. Стельмах, С. (2022). Профілактика складних життєвих обставин: концептуалізація поняття. *Social Work and Education*, Vol. 9, No. 1. pp. С. 134-146.

32. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕГРОВАНИХ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ НА РІВНІ ГРОМАД Ірина Єременко URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/36691/file/Unicef_Integrated%20social%20services.pdf (дата звернення: 07.05.2024).

33. Шаманська Н. Соціальний захист населення в контексті надання соціальних допомог: сучасний стан і пріоритети. *Галицький економічний вісник*. 2013. №2(41). С. 43-48.

34. Щодо розуміння сутності поняття «складні життєві обставини» В. О. Рудяк. *Соціальне право*. 2019. № 1. С. 154-168.

35. Щодо перспективних напрямів підвищення якості соціальних послуг в Україні. Аналітична записка URL: <https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/socialna-politika/schodo-perspektivnikh-napryamiv-pidvischennya-yakosti-socialnikh> (дата звернення: 11.05.2024).

36. Canada child benefit URL:<https://www.canada.ca/en/revenue-agency/services/child-family-benefits/canada-child-benefit-overview/canada-child-benefit-we-calculate-your-ccb.html> (дата звернення:19.04.2024)

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Воробйова Юлія Віталіївна, студентка 4 курсу, форма навчання денна, факультет соціології та управління, спеціальність «соціальна робота», освітньо-професійна програма «соціальна робота», адреса електронної пошти: yuliashavorobeva2003@gmail.com,

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Соціальна допомога сім'ям з дітьми в складних життєвих обставинах» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлена;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (студент) Воробйова Ю.В.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (науковий керівник) Глазунов В.В.